

Justitieutskottets betänkande**1976/77: 11****med anledning av propositionen 1975/76: 148 med förslag till enklare former för beivrande av mindre lagöverträdelser****Propositionen m. m.**

I propositionen 1975/76: 148 har regeringen (justitiedepartementet) föreslagit riksdagen att anta i propositionen framlagda förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i rättegångsbalken,
3. lag om ändring i lagen (1946: 864) om återgäldande av kostnad för blodundersökning i brottmål.

Behandlingen av propositionen har uppskjutits till 1976/77 års riksmöte (JuU 1975/76: 40).

I ärendet har inför utskottet lämnats synpunkter på den föreslagna lagstiftningen av företrädare för Transportarbetarförbundet (taxisektionen), Sveriges Hotell- och Restaurangförbund samt Hotell- och Restauranganställdas förbund.

Utskottet har inhämtat lagrådets yttrande över propositionen. Yttrandet fogas som bilaga till detta betänkande.

Det i propositionen framlagda förslaget till ändring i brottsbalken (BrB) innebär att en särskild straffbestämmelse beträffande automatmissbruk införs i 8 kap. som en ny paragraf, 8 a §, samt att omfattningen av straffbestämmelsen om s. k. snyltningsbrott i 9 kap. 2 § andra stycket BrB begränsas. Vidare föreslås att allmänt åtal för snyltningsbrott skall ske bara när åtal av särskilda skäl finnes påkallat ur allmän synpunkt. Ändringarna i rättegångsbalken (RB) berör reglerna för s. k. bevisföreläggande och kallelse av tilltalad till huvudförhandling i underrätt. De syftar också till en utvidgning av tillämpningsområdet för strafföreläggande och införande av ett förenklat förfarande i domstol när strafföreläggande bestritts eller lämnats utan godkännande av den misstänkte.

Lagförslagen

De vid propositionen fogade lagförslagen är av följande lydelse.

1 Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrives i fråga om brottsbalken

dels att 8 kap. 12 § samt 9 kap. 2 och 12 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i 8 kap. skall införas en ny paragraf, 8 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

8 kap.

8 a §

Begagnar någon olovligen automatapparat genom att använda falska eller främmande sedlar eller mynt eller andra för apparaten icke avsedda föremål, dömes för automatmissbruk till böter eller fängelse i högst sex månader.

Har brottet medfört skada av betydande värde eller är brottet eljest att anse som grovt, dömes för grovt automatmissbruk till fängelse i högst två år.

12 §

För försök eller förberedelse till stöld, grov stöld, rån, grovt rån, tillgrepp av fortskaffningsmedel eller olovlig kraftavledning, så ock för stämpling till eller underlåtenhet att avslöja rån eller grovt rån dömes till ansvar enligt vad i 23 kap. stadgas. Skulle tillgrepp av fortskaffningsmedel, om brottet fullbordats, hava varit att anse som ringa, må dock ej dömas till ansvar som nu sagts.

För försök eller förberedelse till stöld, grov stöld, rån, grovt rån, tillgrepp av fortskaffningsmedel, grovt automatmissbruk eller olovlig kraftavledning, så ock för stämpling till eller underlåtenhet att avslöja rån eller grovt rån dömes till ansvar enligt vad i 23 kap. stadgas. Skulle tillgrepp av fortskaffningsmedel, om brottet fullbordats, hava varit att anse som ringa, må dock ej dömas till ansvar som nu sagts.

9 kap.

2 §

Är brott som i 1 § sägs med hänsyn till skadans omfattning och övriga omständigheter vid brottet att anse som ringa, skall för *bedrägligt beteende* dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

Begagnar sig någon av husrum, förtäring, transport, tillträde till föreställning eller annat dylikt,

Skaffar sig någon

1. rum på hotell eller på pensionat,

Nuvarande lydelse

som tillhandahålles under förutsättning av kontant betalning, och gör han ej rätt för sig, dömes, vare sig han vilseleder någon eller ej, för bedrägligt beteende eller, om brottet ej är att anse som ringa, för bedrägeri. Detsamma skall gälla, om någon som har att betjäna allmänheten efter viss taxa tager betalning utöver taxan utan att påvisa avvikelser.

Föreslagen lydelse

2. förtäring på restaurang, kafé eller annat sådant näringsställe,
3. transport med taxi, järnväg, buss eller annat allmänt samfärdsmedel eller
4. tillträde till föreställning, som tillhandahålles under förutsättning av kontant betalning, och gör han ej rätt för sig, dömes, om ej gärningen föranleder ansvar enligt 1 eller 3 §, för bedrägligt beteende, vare sig han vilseleder någon eller ej.

12 §

Vad i 8 kap. 13 § sägs om inskränkning i åklagares åtalsrätt skall äga motsvarande tillämpning beträffande annat i detta kapitel om förmålt brott än grovt bedrägeri.

Bedrägligt beteende som avses i 2 § andra stycket må ej åtalas av åklagare, med mindre åtal av särskilda skäl finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1977.

2 Förslag till**Lag om ändring i rättegångsbalken**

Härigenom föreskrives att 45 kap. 10, 15 och 16 §§ samt 48 kap. 4, 9, 10 och 12 §§ rättegångsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

45 kap.

10 §

I stämningen skall rätten tillika förelägga den tilltalade att muntligen eller skriftligen hos rätten uppgiva de bevis han vill åberopa vid huvudförhandlingen och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. Om inkommen uppgift skall åklagaren genom rättens försorg erhålla kännedom.

Kan på grund av den tilltalades erkännande eller annan omständighet

I stämningen skall rätten tillika förelägga den tilltalade att muntligen eller skriftligen hos rätten uppgiva de bevis han vill åberopa vid huvudförhandlingen och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. Detta gäller dock ej, om det på grund av den tilltalades erkännande eller annan omständighet kan antagas, att uppgift om bevis ej. erfordras. Om inkommen upp-

Nuvarande lydelse

het antagas, att uppgift om bevis ej erfordras, må dock rätten omedelbart i stämningen kalla den tilltalade till huvudförhandling.

Föreslagen lydelse

gift skall åklagaren genom rätts försorg erhålla kännedom.

15 §

Till huvudförhandlingen skall åklagaren kallas. Biträder målsäganden åtalet eller för han eljest talan jämte åklagaren eller skall han höras i anledning av åklagarens talan, skall ock målsäganden kallas. Skall målsäganden infinna sig personligen, förelägge rätten honom vite.

Den tilltalade skall kallas till huvudförhandlingen i stämningen eller genom särskild kallelse. Föreläggande skall meddelas honom vid vite. Förekommer anledning, att den tilltalade ej skulle iakttaga sådant föreläggande, må förordnas, att han skall hämtas till rätten. Om inställande av tilltalad, som är anhållen eller häktad, förordne rätten.

Den tilltalade skall kallas till huvudförhandlingen i stämningen eller genom särskild kallelse. Skall han infinna sig personligen, förelägge rätten honom vite. Förekommer anledning, att den tilltalade ej skulle iakttaga sådant föreläggande, må förordnas att han skall hämtas till rätten. Meddelas ej föreläggande eller förordnande som sagts nu skall den tilltalade erinras om att målet må avgöras utan hinder av hans utevaro. Om inställande av tilltalad, som är anhållen eller häktad, förordne rätten.

Om kallande av vittne och sakkunnig gälle vad i 36 och 40 kap. är stadgat.

16 §

Stämning, som utfärdas av åklagare, skall innehålla vad i 4 § stadgas om stämningsansökan och vara undertecknad av åklagaren.

I stämningen skall åklagaren tillika förelägga den tilltalade att inom viss, av åklagaren bestämd tid muntligen eller skriftligen hos rätten uppgiva de bevis han vill åberopa vid huvudförhandlingen och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. *Finner åklagaren på grund av den tilltalades erkännande eller annan omständighet uppenbart, att bevis ej kommer att av den tilltalade uppgivas och att ej heller annan förberedande åtgärd erfordras, må dock åklagaren omedelbart i stämningen kalla den tilltalade till huvudförhandling.*

I stämningen skall åklagaren tillika förelägga den tilltalade att inom viss, av åklagaren bestämd tid muntligen eller skriftligen hos rätten uppgiva de bevis han vill åberopa vid huvudförhandlingen och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. *Detta gäller dock ej, om åklagaren på grund av den tilltalades erkännande eller annan omständighet finner uppenbart, att bevis ej kommer att av den tilltalade uppgivas och att ej heller annan förberedande åtgärd erfordras.*

Då mål av åklagare utsättes till huvudförhandling, åligge honom att iakttaga de föreskrifter om tiden för huvudförhandling, som meddelats

av rätten; åklagaren äge ombesörja kallelser och förelägganden, som avses i 15 §.

Stämningen skall med därvid fogade handlingar delgivas den tilltalade. Sedan stämningen delgivits, skall den med bevis därom omedelbart tillställas rätten.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

48 kap.

4 §¹

Straffföreläggande får utfärdas *beträffande brott, för vilket ej stadgas svårare straff än böter och ej heller normerade böter och vilket, om dagsböter stadgas, finnes förskylla högst femtio dagsböter eller, jämte annat brott, högst sextio dagsböter som gemensamt straff.*

Regeringen äger förordna, att straffföreläggande får utfärdas även beträffande brott, för vilket stadgas dagsböter eller fängelse i högst *sex månader* men vilket i övrigt är sådant som anges i första stycket.

Straffföreläggande får utfärdas *då för brottet stadgas*

a) böter, *dock ej normerade böter,*

b) böter eller fängelse i högst *sex månader*

samt brottet ensamt eller jämte annat sådant brott som gemensamt straff finnes förskylla högst sextio dagsböter.

Regeringen äger förordna, att straffföreläggande får utfärdas även beträffande brott, för vilket stadgas dagsböter eller fängelse i högst *två år* men vilket i övrigt är sådant som anges i första stycket.

9 §²

Straffföreläggande godkännes genom att den misstänkte undertecknar och tillställer vederbörlig mottagare förklaring, att han erkänner gärningen och *underkastar sig* det straff och den särskilda rättsverkan som upptagits i föreläggandet. Närmare bestämmelser om vem som skall mottaga sådan förklaring meddelas av regeringen.

Straffföreläggande godkännes genom att den misstänkte undertecknar och tillställer vederbörlig mottagare förklaring, att han erkänner gärningen och *godtager* det straff och den särskilda rättsverkan som upptagits i föreläggandet. Närmare bestämmelser om vem som skall mottaga sådan förklaring meddelas av regeringen.

Godkännande, som tecknas på annan handling än föreläggandet, är gällande endast om det klart framgår vilket föreläggande som avses.

10 §³

Skriftligt godkännande av straffföreläggande får i den misstänktes ställe lämnas av ombud för honom, om till åklagaren inges fullmakt i huvudskrift vilken, utöver

Skriftligt godkännande av straffföreläggande får i den misstänktes ställe lämnas av ombud för honom, om till åklagaren inges fullmakt i huvudskrift vilken, utöver

¹ Senaste lydelse 1974: 573.

² Senaste lydelse 1974: 573.

³ Senaste lydelse 1968: 193.

Nuvarande lydelse

vad som följer av 12 kap., innehåller

förklaring att ombudet äger godkänna strafföreläggande på den misstänktes vägnar,

uppgift om det brott som godkännandet får avse, varvid skall anges brottets art samt tid och plats för dess begående,

uppgift om den högsta bötespåföljd som den misstänkte är villig att *underkasta sig*,

uppgift om särskild rättsverkan som är i fråga och som den misstänkte är villig att *underkasta sig*.

Har sådan fullmakt ingivits till åklagaren, får ombudet mottaga handlingar i saken på den misstänktes vägnar.

Föreslagen lydelse

vad som följer av 12 kap., innehåller

förklaring att ombudet äger godkänna strafföreläggande på den misstänktes vägnar,

uppgift om det brott som godkännandet får avse, varvid skall anges brottets art samt tid och plats för dess begående,

uppgift om den högsta bötespåföljd som den misstänkte är villig att *godtaga*,

uppgift om särskild rättsverkan som är i fråga och som den misstänkte är villig att *godtaga*.

12 §⁴

Har den misstänkte förklarat att han icke godkänner strafföreläggandet eller efter delgivning lämnat föreläggandet utan godkännande, får åklagaren väcka åtal för brottet utan stämning genom att till rätten inkomma med framställning härom. Sådan talan kan avse även särskild rättsverkan som förelagts den misstänkte till godkännande. Den tilltalade skall få del av framställningen. Åtal skall anses väckt, när åklagarens framställning inkom till rätten.

Godkännande, som sker sedan åklagaren utfärdat stämning *eller* stämningsansökan, är utan verkan.

Godkännande, som sker sedan åklagaren utfärdat stämning, stämningsansökan *eller framställning enligt första stycket*, är utan verkan.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1977.

⁴ Senaste lydelse 1968: 193.

3 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1946: 864) om återgäldande av kostnad för blodundersökning i brottmål

Härigenom föreskrives att lagen (1946: 864) om återgäldande av kostnad för blodundersökning i brottmål skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

I fråga om skyldighet att till statsverket återgälda kostnad för tagande av blodprov å den som misstänkes för brott samt undersökning av sådant blodprov skall vad i 31 kap. rättegångsbalken är stadgat om kostnad, som enligt rättsens beslut utgått av allmänna medel, äga motsvarande tillämpning.

Föreslagen lydelse

I fråga om skyldighet att till statsverket återgälda kostnad för tagande av blodprov å den som misstänkes för brott samt undersökning av sådant blodprov skall vad i 31 kap. rättegångsbalken är stadgat om kostnad, som enligt rättsens beslut utgått av allmänna medel, äga motsvarande tillämpning. *Detta gäller även om fråga om ansvar för brottet har upptagits av åklagare genom strafföreläggande.*

Vad nu stadgats gälle ej blodprov, erforderligt för läkarundersökning, som någon enligt lag eller författning är skyldig att undergå.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1977.

Utskottet

Inledning

Utskottet vill inledningsvis uttala sin anslutning till den till grund för propositionen liggande uppfattningen att rättsväsendets resurser ej bör i alltför hög grad tas i anspråk för beivrande av mindre lagöverträdelser. En sådan uppfattning ligger i linje med vad utskottet tidigare uttalat i skilda sammanhang (se t. ex. JuU 1975: 10 s. 5) och med strävandena på rättsväsendets område att rationalisera verksamheten så att tillgängliga resurser i större utsträckning kan inriktas mot den grövre brottsligheten. Samtidigt är det enligt utskottets mening av hänsyn till den allmänna laglydnaden angeläget att understryka vikten av att reformer på hithörande område ej leder till den uppfattningen att de mindre lagöverträdelserna alltid lämnas obeivrade. Utskottet kan också instämma i den av departementschefen uttalade meningen att reformarbetet bör bedrivas såväl med utnyttjande av straffrättsligt betonade åtgärder såsom avkriminalisering i olika former som genom ökad användning av förenklade handlägningsformer vid beivrandet av mindre brott. I sammanhanget vill utskottet också liksom departementschefen

erinra om att det från både allmänpreventiv och individualpreventiv synpunkt framstår som mycket angeläget att se till att överträdelse klaras upp och att lagföring och påföljd kommer i så nära anslutning till gärningen som möjligt (jfr JuU 1973: 26).

Frågor om avkriminalisering och förenkling av handläggningsformer för mindre brottmål har nyligen behandlats av åtalsrättskommittén i dess betänkande (SOU 1976: 47) Färre brottmål. Betänkandet är för närvarande föremål för remissbehandling. Frågor av angivet slag torde vidare komma att aktualiseras i samband med den nyligen inledda översynen av lagstiftningen om förmögenhetsbrott samt vid den översyn av RB som enligt vad utskottet inhämtat för närvarande förbereds inom justitiedepartementet. Det sålunda pågående lagstiftnings- och utredningsarbetet bör dock inte utgöra hinder för att redan nu överväga de i propositionen upptagna förslagen till ändringar i BrB och RB, som grundas på förslag som framlagts av 1968 års brottmålsutredning i betänkandena (SOU 1973: 13) Snyltningsbrott och sjukförsäkringsmissbruk och (SOU 1974: 27) Mindre brott.

Snyltningsbrott

Enligt 9 kap. 1 § BrB döms den som medelst vilseledande förmår någon till handling eller underlåtenhet, som innebär vinning för gärningsmannen och skada för den vilseledde eller någon i vars ställe denne är, för bedrägeri till fängelse i högst två år. Om brottet med hänsyn till skadans omfattning och övriga omständigheter vid brottet är att anse som ringa döms enligt 9 kap. 2 § första stycket BrB för bedrägligt beteende till böter eller fängelse i högst sex månader.

I 9 kap. 2 § andra stycket BrB finns en särskild bestämmelse om straffansvar för s. k. snyltningsbrott. Enligt detta lagrum kan den dömas för bedrägligt beteende eller bedrägeri som begagnar sig av husrum, förtäring, transport, tillträde till föreställning eller annat dylikt, som tillhandahålls under förutsättning av kontant betalning, och ej gör rätt för sig, vare sig han vilseleder någon eller ej. Detsamma gäller om någon som har att betjäna allmänheten efter viss taxa tar betalt utöver taxan utan att påvisa avvikelser. Under uttrycket "annat dylikt" har i praxis bl. a. ansetts falla betalning till tandläkare för tandbehandling (SvJT 1949 rf. s. 117) och s. k. automatbedrägeri. Straffskyddet enligt lagrummet torde omfatta alla utövare av serviceverksamhet som enligt vedertagen sed i branschen betjänar annan mot kontant betalning.

Den särskilda straffbestämmelsen rörande snyltningsbrott infördes i strafflagen år 1942. Den var avsedd att täcka sådana fall av jämförelsevis lindriga brott, där det kan vara osäkert om det för bedrägeriansvar i övrigt erforderliga rekvisitet vilseledande förekommer. Bestämmelsen överfördes år 1962 utan saklig ändring till BrB.

Av de i propositionen redovisade undersökningarna kan som departementschefen konstaterar utläsas att praktiskt taget alla snyltningsbrott begås av personer som hör till de ekonomiskt och socialt sämst ställda i samhället och beträffande vilka större anledning finns att söka tillgodose behovet av vård och stöd än att beakta de rent straffrättsliga aspekterna på ifrågavarande beteenden. Det framgår också att det såväl före som efter det att brottet har polisanmälts i stor utsträckning äger rum ett från rättvisesynpunkt betänkligt urvalsförfarande till nackdel för de sämst lottade. Vidare står det som departementschefen påpekar klart att det i regel rör sig om gärningar av jämförelsevis ringa beskaffenhet. De angivna förhållandena, sedda mot bakgrunden av de ovan berörda strävandena att begränsa samhällets straffrättsliga ingripanden, talar enligt utskottets mening för en begränsning när det gäller lagföringen av dessa gärningar.

När det gäller att avgöra hur långt samhällets straffrättsliga ingripanden bör sträcka sig får såsom departementschefen påpekar beaktas att det torde stå i överensstämmelse med det allmänna rättsmedvetandet att någon form av sanktion följer när det gäller de vanligaste snyltningsbrotten. Bl. a. av detta skäl bör det ej som brottmålsutredningen föreslog komma i fråga att avkriminalisera dessa gärningar.

I propositionen föreslås en lagföringsbegränsning, grundad på en kombination av straffrättsliga och processrättsliga metoder. I det förstnämnda hänseendet föreslås en ändring av 9 kap. 2 § andra stycket BrB så att bestämmelsen kommer att omfatta endast sådana förfaranden, vilka allmänt anses straffvärda och beträffande vilka det stora flertalet människor inser att betalning skall erläggas i omedelbar anslutning till det att man utnyttjar prestationen. Bestämmelsen skall sålunda i sin föreslagna lydelse ha avseende på dem som under förutsättning av konstant betalning skaffar sig rum på hotell eller på pensionat, förtäring på restaurang, kafé eller annat sådant näringsställe, transport med taxi, järnväg, buss eller annat allmänt samfärdsmedel eller tillträde till föreställning. Till den föreslagna processrättsliga lagföringsbegränsningen — i form av en åtalsbegränsningsregel — återkommer utskottet i det följande.

Utskottet vill beträffande utformningen av 9 kap. 2 § andra stycket BrB peka på de komplikationer som den i propositionen föreslagna lydelsen kan leda till när det gäller gärningstyper som formellt faller utanför bestämmelsens tillämpningsområde. På sätt som närmare utvecklas av lagrådet (s. 26) kan det ju här vara fråga om situationer som det saknas anledning att lämna utanför regeln, t. ex. vid förhyrning av privatrum eller parkeringsplats. Vidare måste, eftersom sådana gärningar normalt kan föras in under huvudregeln för bedrägligt beteende i 9 kap. 2 § första stycket BrB, förundersökningsverksamheten vidgas jämfört med vad som nu gäller till att ta sikte på den ofta besvärliga

bevisfrågan om vilseledande föreligger. Det måste med hänsyn härtill, som lagrådet påpekar, betecknas som osäkert, om den föreslagna straffrättsliga ändringen verkligen medför några processekonomiska fördelar. Större fördelar skulle enligt utskottets mening stå att vinna om lagrummet alltså får omfatta de snyltningsförfaranden, som för närvarande faller in under bestämmelsen, och lagföringsbegränsningen åstadkommes genom en särskild åtalsprövningsregel. I likhet med lagrådet förordar utskottet en sådan lösning.

Som föreslagits i propositionen bör gärning, som omfattas av lagrummet, ej kunna föranleda ansvar för bedrägeri. Skulle vilseledande inte föreligga, bör gärningen således bedömas som bedrägligt beteende även om den avser betydande värde.

Utskottet har ingen erinran mot förslaget att upphäva 9 kap. 2 § andra stycket andra meningen; de åsyftade förfarandena torde utan olägenhet kunna bedömas med ledning av de allmänna bedrägeribestämmelserna.

Lagrummet bör få den lydelse som lagrådet förordar.

Med hänsyn till att i fortsättningen skall kunna dömas till ansvar för bedrägeri endast enligt 9 kap. 1 § BrB bör i enlighet med lagrådets förslag i 3 § i samma kapitel uttrycket "brott som förut i detta kapitel är sagt" bytas ut mot "brott som i 1 § sägs".

Den i propositionen valda typen av åtalsprövningsregel hör till de starkast lagföringsbegränsande i BrB:s uppsättning av dylika regler. Regeln har beträffande olovligt förfogande över avbetalningsgods fått till följd att åtal så gott som aldrig sker (se SOU 1971: 10 s. 134). Enligt departementschefen (s. 161) bör med den föreslagna regeln snyltningsbrott åtalas endast i undantagsfall. I praktiken bör åtal enligt hans mening ske bara när uppsåt att vilseleda har förelegat och vilseledandet framstår som särskilt påtagligt eller då gärningsmannen varit vårdslös på ett sätt som inte är ursäktligt. Departementschefen nämner som exempel att kunden på särskild förfrågan försäkrat, att han haft pengar att betala med eller att kunden satt i system att låta bli att betala. Härtill kan nämnas att företrädare för taxiförare, restaurangägare och restauranganställda inför utskottet har uttalat oro för de praktiska konsekvenserna av ett genomförande av propositionen i denna del. Härvid har särskilt påtalats risken för att taxi- och restaurangkunder fortsättningsvis i större omfattning än för närvarande skulle komma att smita från betalning. Det har också uttalats att det inte är vare sig lämpligt eller praktiskt genomförbart att helt gardera sig mot utebliven betalning genom krav på förskott eller förfrågningar angående kundens betalningsmöjligheter. Vidare har framhållits att det, i allt fall i större orter, torde vara omöjligt att utröna om någon satt i system att låta bli att betala.

Enligt utskottets mening kan ej bortses från risken att en så kraftigt

lagföringsbegränsande åtalsprövningsregel som den i propositionen föreslagna kan leda till en ökning av antalet smitningar. Det bör också beaktas att en sådan ökning ytterst kan komma att ekonomiskt drabba de anställda i servicenäringarna och att det är dessa som främst får bära de olägenheter som är förenade med ökade kontroller och krav på förskottsbetalning.

Vid en avvägning av för- och nackdelar har utskottet stannat för att välja en åtalsprövningsregel med mindre starkt begränsande effekt än den som föreslagits i propositionen. När det gäller utformningen av en sådan regel kan man utgå från de olika typer av åtalsprövningsregler som i övrigt finns i BrB. Enligt vissa åtalsbestämmelser får brottet åtalas endast om målsägande anger brottet till åtal och åtal tillika finnes påkallat ur allmän synpunkt. När det gäller andra brott får åklagare åtala endast om målsäganden anger brottet till åtal eller om åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. I andra fall slutligen föreskrivs som villkor för åtal att åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. Sistnämnda rekvisit, som också återfinns i 20 kap. 7 § RB och i lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, har ansetts innebära att bedömningen skall ske med hänsyn till såväl brottets art och straffets syfte som till omständigheterna vid brottets begående (jfr Beckman m. fl. Brottsbalken I 4. uppl. 1974 s. 124). Om en åtalsprövningsregel av denna typ införs för snyltningssbrottens vidkommande, skapas större möjligheter än vid ett genomförande av förslaget i propositionen att vid prövningen huruvida åtal skall äga rum beakta samtliga omständigheter kring brottet. Bl. a. kan hänsyn tas till målsägandens intresse.

Utskottet förordar med hänsyn till det sagda att åtalsprövningsregeln i 9 kap. 12 § andra stycket BrB får den utformningen att bedrägligt beteende som avses i 9 kap. 2 § andra stycket BrB ej får åtalas av åklagare, med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. Utskottet återkommer i det följande till den särskilda frågan angående regelns tillämpning vid s. k. automatbedrägeri.

Automatmissbruk

Som framgår av redogörelsen ovan för gällande rätt har 9 kap. 2 § andra stycket BrB i praktiken ansetts omfatta även s. k. automatbedrägeri, exempelvis begagnande av en telefonautomat med användande av värdelösa föremål i stället för mynt. Snyltningsbestämmelsen anses också täcka de fall, där automatmissbruket riktar sig mot en konkret nyttinghet, t. ex. bensin eller andra varor.

Ställningstagandet i propositionen såvitt gäller snyltningssbrotten innebär att automatbedrägeri inte faller in under straffbestämmelsen i 9 kap. 2 § andra stycket BrB. Med hänsyn härtill och mot bakgrund av utvecklingen i fråga om sådant missbruk som det här närmast gäller bör enligt

departementschefen frågan om den straffrättsliga bedömningen av dessa gärningar lösas i förevarande sammanhang. I propositionen har i enlighet härmed upptagits ett förslag till en ny paragraf i 8 kap. brottsbalken som i huvudsak överensstämmer med det brottmålsutredningen lagt fram. Enligt propositionen skall dömas för automatmissbruk om någon olovligen begagnar automatapparat genom att använda falska eller främmande sedlar eller mynt eller andra för apparaten icke avsedda föremål. Straffet anges till böter eller fängelse i högst sex månader samt i grova fall till fängelse i högst två år.

Utskottet har ovan uttalat sig för att gällande bestämmelser i 9 kap. 2 § andra stycket BrB skall i huvudsak behållas. Härigenom kommer olovliga förfaranden med automater i samma utsträckning som för närvarande att falla in under detta lagrum. Detta förhållande gör att det skäl som framför allt motiverat den i propositionen upptagna specialbestämmelsen om automatmissbruk bortfaller men behöver å andra sidan som lagrådet påpekar inte utesluta att en sådan bestämmelse införs.

Vid bedömandet av behovet av ett särskilt straffstadgande är av intresse vissa uttalanden under remissbehandlingen av brottmålsutredningens förslag i denna del. Åtalsrättskommittén framhöll t. ex. att det är vanskligt att överblicka vilka manipulationer med maskinella hjälpmedel som bör anses straffbara. Riksåklagaren (RÅ) anförde att svårigheterna i rättstillämpningen enligt hans mening ej varit så stora att det kan anses motiverat att införa en särskild straffbestämmelse. Enligt RÅ borde frågan om "vilseledande" av datorer och andra apparater liksom annat liknande missbruk ses i ett sammanhang och göras till föremål för en såvitt möjligt enhetlig reglering. Han förordade därför att någon bestämmelse om automatmissbruk ej skulle införas.

Utskottet ansluter sig till den i dessa uttalanden framförda uppfattningen att det föreligger behov av närmare undersökningar angående möjligheten till en enhetlig straffrättslig reglering av förfaranden med automater, datorer och andra liknande apparater. I sammanhanget bör beaktas att chefen för justitiedepartementet enligt regeringens bemyndigande i mars 1976 nyligen har tillkallat sakkunniga med uppgift att se över lagstiftningen om förmögenhetsbrott. Enligt direktiven skall de sakkunniga bl. a. närmare uppmärksamma problemen kring den straffrättsliga regleringen av s. k. datamissbruk.

Med hänsyn till det sagda talar enligt utskottets mening övervägande skäl mot att nu införa ett speciellt straffstadgande om automatmissbruk. Förslaget härom i propositionen bör därför lämnas utan bifall av riksdagen.

Utskottets ställningstagande leder till att olovliga förfaranden med automater, i den mån de straffrättsligt faller in under 9 kap. 2 § andra stycket BrB, i fortsättningen kommer att beivras enligt en straffskala som omfattar böter eller fängelse i högst sex månader. Utskottet har ej

funnit behovet av en strängare skala för grövre fall av automatmissbruk för närvarande vara så stort att det motiverar någon särskild åtgärd i detta ärende. Vid denna bedömning har utskottet beaktat att sådana förfaranden ofta torde kunna bedömas enligt andra lagrum med strängare straffskala, exempelvis som penningförfalskning enligt 14 kap. 6 och 9 §§ BrB.

En annan konsekvens av utskottets ställningstagande är att den ovan förordade åtalsprövningsregeln blir tillämplig också på nu ifrågavarande förfaranden. Något hinder häremot föreligger inte enligt utskottets mening; regeln får anses ge fullt tillräckliga möjligheter att beivra dessa förfaranden.

Kallelse och bevisföreläggande

Utskottet delar departementschefens uppfattning att domstolarna bör vara oförhindrade att utfärda stämning, bevisföreläggande och kallelse till huvudförhandling samtidigt. Utskottet, som förutsätter att möjligheten här till utnyttjas främst i mindre brottmål och eljest endast i mål som påkallar skyndsam handläggning, tillstyrker därför de i propositionen föreslagna ändringarna i 45 kap. 10 § RB och — med redaktionell jämkning — 45 kap. 16 § RB.

Vitesföreläggande

Att den tilltalade skall vara personligen närvarande vid huvudförhandling i underrätt i brottmål utgör en grundläggande princip i RB. I mål där anledning saknas att döma till annan påföljd än böter föreligger personlig inställeskyldighet om den tilltalades närvaro inte kan antas sakna betydelse för utredningen. Är den tilltalade skyldig att komma personligen, skall rätten meddela förordnande därom. När sådan skyldighet ej föreligger, får den tilltalades talan föras genom ombud. Kallelse till huvudförhandling skall enligt 45 kap. 15 § andra stycket RB alltid meddelas den tilltalade vid vite. Det gäller således även om han inte är skyldig att komma personligen.

Enligt regeringens förslag till ändring av 45 kap. 15 § RB skall vitesföreläggande meddelas bara när den tilltalade skall infinna sig personligen.

Utskottet anser liksom departementschefen att systemet med obligatoriskt vitesföreläggande, även när den tilltalade inte behöver komma personligen till huvudförhandlingen, är behäftat med nackdelar. Som departementschefen påpekar medför nuvarande regel bl. a. en olycklig kollision med möjligheten att enligt 46 kap. 15 § andra stycket RB avgöra bötesmål i den tilltalades utevaro. Med hänsyn härtill delar utskottet departementschefens uppfattning att tilltalad inte alltid skall behöva kallas till huvudförhandling vid vite. Såsom lagrådet påpekar måste det emellertid också för vissa fall, där personlig inställelse ej synes

nödvändig, kunna framstå som väsentligt att den tilltalade blir på något sätt företrädd. Utskottet anser därför liksom lagrådet att möjligheten till vitesföreläggande för sådana fall bör behållas. Bestämmelsen i 45 kap. 15 § RB bör utformas i enlighet härmed. Härigenom vinner man också större samstämmighet med lydelsen av 46 kap. 15 § första stycket RB angående förfarandet då den tilltalade uteblivit eller kommit tillstädes endast genom ombud.

Utvidgning av strafföreläggandeinstitutet

Vid tillkomsten av RB infördes ett särskilt straffprocessuellt förfarande, strafföreläggande. Förfarandet handhas av åklagare. Strafföreläggandeinstitutet var ursprungligen begränsat till brott, varå endast böter kunde följa, och fick inte användas om den misstänkte var under 18 år. Därutöver fanns regler om att vissa strafförelägganden skulle underställas rättens prövning. Tillämpningsområdet för strafföreläggande har därefter utvidgats genom lagstiftning åren 1954, 1966 och 1968. För närvarande gäller att strafföreläggande får användas dels beträffande brott för vilka inte är föreskrivet svårare påföljd än böter, dock inte normerade böter, dels beträffande vissa i 1 § strafföreläggandekungörelsen särskilt uppräknade brott, för vilka är föreskrivet dagsböter eller fängelse i högst sex månader. Som allmän begränsning för strafföreläggande gäller vidare att brottet i det enskilda fallet inte får förskylla allvarigare påföljd än högst 50 dagsböter eller, om det är fråga om flera brott, högst 60 dagsböter som gemensam påföljd. I strafföreläggande får — utöver bötesstraff — endast tas upp särskild rättsverkan av brottet. Hinder för utfärdande av strafföreläggande föreligger bl. a. om förutsättningarna för allmänt åtal brister eller om föreläggandet inte tar upp alla brott av den misstänkte som enligt åklagarens vetskaper förekommer till bedömning.

Föreläggandet utfärdas enligt särskilt formulär och undertecknas av åklagaren. Det skall innehålla uppgifter om den misstänkte, om brottet med angivande av tid och plats för dess begående samt övriga omständigheter som krävs för att känneteckna det, om tillämpliga lagrum samt om det bötesstraff och den särskilda rättsverkan som föreläggs den misstänkte. Denne kan därefter inom viss tid underteckna ett godkännande av föreläggandet, dvs. förklara att han erkänner gärningen och underkastar sig det straff och den särskilda rättsverkan som har förelagts honom samt sända handlingen till rikspolisstyrelsen. Han kan också omgående betala bötesbeloppet, varvid betalningen i princip gäller som godkännande. Godkänt strafföreläggande gäller som lagakraftäggande dom. Om föreläggandet ej godkänns, äger åklagaren väcka åtal för brottet vid domstol.

I propositionen föreslås att tillämpningsområdet för strafföreläggande utvidgas till att generellt avse även brott, vilkas straffskala upptar dags-

böter eller fängelse i högst sex månader. Vidare föreslås att den nuvarande gränsen för det straff som högst får föreläggas höjs till 60 dagsböter.

I likhet med departementschefen och lagrådet anser utskottet att den beskrivna utvidgningen av tillämpningsområdet för strafföreläggande bör genomföras. Utskottet tillstyrker därför de ändringar beträffande möjligheten att utfärda strafföreläggande som framlagts i förslaget till ny lydelse av 48 kap. 4 § första stycket RB. Lagrummet bör erhålla den lydelse som förordats av lagrådet.

I propositionen har utöver den ovan berörda utvidgningen av strafföreläggandeinstitutet föreslagits införande av möjlighet att använda strafföreläggande även beträffande brott med böter eller fängelse i högst två år i straffskalan. Enligt förslaget skall således i 48 kap. 4 § andra stycket RB föreskrivas att regeringen äger förordna att strafföreläggande får utfärdas även beträffande sådana brott.

Utskottet vill härvidlag till en början erinra om att förslaget i denna del ej varit föremål för remissbehandling och att det som departementschefen uttalar krävs ytterligare undersökning av vilka brottstyper som bör komma i fråga för en sådan vidare tillämpning av strafföreläggandeinstitutet. En sådan undersökning bör som också departementschefen framhåller ske först sedan man vunnit erfarenheter av strafföreläggandereformen i övrigt.

Något omedelbart behov av en reform i den riktning som föreslås i propositionen torde knappast föreligga. Enligt utskottets mening är det också ovisst om några större rationaliseringsvinster skulle kunna uppnås därigenom. Härtill kommer att man med hänsyn till regeringsformens krav på lagform när det gäller domstolarnas rättskipningsuppgifter kan, som lagrådet närmare utvecklar, behöva söka en annan lösning än den som valts i propositionen.

Med hänsyn till det anförda kan utskottet ej tillstyrka bifall till propositionen i denna del.

Strafföreläggande — väckande av åtal

Av det ovan sagda framgår att i de fall då den misstänkte bestrider ett strafföreläggande eller eljest lämnar det utan godkännande åklagaren äger väcka åtal vid domstol. Åtalet skall delges den tilltalade enligt 45 kap. 9 § RB. Brottmålsutredningen hade övervägt införande av ett system som innebär att ett bestridande av strafföreläggande omedelbart skulle föras till domstol. Härigenom skulle man vinna betydande tidsmässiga och processekonomiska fördelar. Utredningen hade utarbetat förslag till en sådan ordning som innebar att åklagare i dessa fall skulle kunna väcka åtal utan stämning och själv utfärda kallelse till huvudförhandling. Förslaget har ej kunnat accepteras av departementschefen. I propositionen föreslås i stället en modifierad ordning enligt vilken

åklagaren, om den misstänkte utan särskilt delgivningsförfarande förklarar att han inte godkänner föreläggandet eller efter delgivning lämnar föreläggandet utan godkännande, kan väcka talan utan stämningsansökan, varefter domstolen utfärdar kallelse i vanlig ordning. Ett sådant modifierat kopplingssystem bör enligt departementschefen kunna genomföras utan några större förberedelser men ändå medföra avsevärda tidsvinster för åklagare och domstolar.

Departementschefen har ej närmare utvecklat vilka tidsvinster det föreslagna förfarandet skulle innebära för åklagare och domstolar. Enligt utskottets mening torde viss arbetsbesparing kunna ske hos åklagaren som enligt förslaget ej behöver upprätta särskild ansökan om stämning. Denna tidsbesparing torde dock bli begränsad med hänsyn till att åklagaren även med det föreslagna förfarandet har att göra de rättsliga överbäganden som nu görs före upprättande och ingivande av stämningsansökan. Beaktas bör också att samma arbetsbesparing för åklagaren torde kunna uppnås inom ramen för nuvarande system genom användning av blankettset eller genom ändringar i de administrativa rutinerna.

Vad gäller domstolssidan bör som lagrådet påpekar beaktas att rättsens granskning av ingivna handlingar ej kan göras mindre noggrann än vad som nu är fallet.

Enligt förslaget i propositionen skall domstolen alltid svara för kallelse av den tilltalade och ansvara för att denne får del av det genom det ingivna strafföreläggandet framförda ansvarspåståendet. Med hänsyn bl. a. till att delgivning av ansvarspåståendet får betydelse från preskriptionssynpunkt bör det enligt utskottets mening såsom lagrådet närmare utvecklar ej komma i fråga att föreskriva annat än formell delgivning. Någon minskning av antalet delgivningar skulle då ej kunna uppnås genom det föreslagna förfarandet. Ej heller i övrigt torde kunna uppnås någon rationaliseringsvinst av betydelse.

Med hänsyn till det sagda innefattar enligt utskottets mening propositionen ej bärande skäl för ett kopplingsförfarande av föreslagen art. Härtill kommer att behovet av en reform i berört hänseende torde komma att minska till följd av den nyligen beslutade avkriminaliseringen av fylleri- och parkeringsförseelser, vilka för närvarande utgör större delen av de brott som beivras genom strafföreläggande. Av nu anförda skäl avstyrker utskottet bifall till propositionen i denna del.

Blodprovskostnad

Utskottet delar den i propositionen framförda uppfattningen att möjlighet bör införas för åklagare att i strafföreläggande ta upp frågan om ersättningsskyldighet enligt lagen om återgäldande av kostnad för blodundersökning i brottmål. Härvid bör enligt utskottets mening i princip väljas den lagtekniska lösning som lagrådet förordar. I den av lagrådet föreslagna lagtexten bör dock göras en jämkning så att det tydligt

framgår att åklagaren vid prövningen att återbetalningsskyldigheten har att tillämpa samma regler som domstol.

Ikraftträdande

I propositionen har föreslagits att den nya lagstiftningen skall träda i kraft den 1 januari 1977. Av tidsmässiga skäl bör ikraftträdandet bestämmas till den 1 juli 1977.

Övrigt

Utöver det anförda föranleder propositionen inga erinringar eller särskilda uttalanden från utskottets sida.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. att riksdagen beträffande *bedrägligt beteende* antar 9 kap. 2 § i det genom propositionen 1975/76: 148 framlagda förslaget till lag om ändring i brottsbalken med den ändringen att lagrummet erhåller följande såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse:

Regeringens förslag

Utskottets förslag

9 kap.

2 §

Är brott som i 1 § sägs med hänsyn till skadans omfattning och övriga omständigheter vid brottet att anse som ringa, skall för *bedrägligt beteende* dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

Skaffar sig någon

1. rum på hotell eller på pensionat,
2. förtäring på restaurang, kafé eller annat sådant näringsställe,
3. transport med taxi, järnväg, buss eller annat allmänt samfärdsmedel eller
4. tillträde till föreställning, som tillhandahålles under förutsättning av kontant betalning, och gör han ej rätt för sig, dömes, om ej gärningen föranleder ansvar enligt 1 eller 3 §, för *bedrägligt beteende*, vare sig han vilseleder någon eller ej.

Begagnar sig någon av husrum, förtäring, transport, tillträde till föreställning eller annat dylikt, som tillhandahålles under förutsättning av kontant betalning, och gör han ej rätt för sig, dömes, vare sig han vilseleder någon eller ej, för bedrägligt beteende. Detta gäller dock icke, om gärningen avser värde, som ej är ringa, och om den i övrigt är sådan som sägs i 1 §.

2. att riksdagen beträffande *grovt bedrägeri* beslutar dels att 9 kap. 3 § brottsbalken skall ha nedan angivna lydelse, dels att härav betingade ändringar vidtas i ingressen till det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i brottsbalken.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

9 kap.

3 §

Är brott som förut i detta kapitel är sagt att anse som grovt, skall för grovt bedrägeri dömas till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

Är brott som i 1 § sägs att anse som grovt, skall för grovt bedrägeri dömas till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningsmannen missbrukat allmänt förtroende eller begagnat falsk handling eller vilseledande bokföring eller om gärningen eljest varit av särskilt farlig art, avsett betydande värde eller inneburit synnerligen kännbar skada.

3. att riksdagen beträffande *åtalsprövningsregel* antar 9 kap. 12 § i det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i brottsbalken med den ändringen att lagrummet erhåller följande såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse:

*Regeringens förslag**Utskottets förslag*

9 kap.

12 §

Vad i 8 kap. 13 § sägs om inskränkning i åklagares åtalsrätt skall äga motsvarande tillämpning beträffande annat i detta kapitel omförmält brott än grovt bedrägeri.

Bedrägligt beteende som avses i 2 § andra stycket må ej åtalas av åklagare, med mindre åtal av särskilda skäl finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Bedrägligt beteende som avses i 2 § andra stycket må ej åtalas av åklagare, med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

4. att riksdagen beträffande *automatmissbruk* dels avslår det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i brottsbalken såvitt avser ny lydelse av 8 kap. 12 § och införande i 8 kap. av en ny paragraf, 8 a §, dels beslutar att härav betingade ändringar vidtas i ingressen till lagförslaget;
5. att riksdagen för nu ifrågavarande ändringar i brottsbalken antar en *ikraftträdandebestämmelse* av följande som *utskottets förslag* betecknade lydelse:

*Regeringens förslag**Utskottets förslag*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1977.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1977.

6. att riksdagen beträffande *vitesföreläggande* antar 45 kap. 15 § i det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken med den ändringen att lagrummet erhåller följande såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse:

Regeringens förslag

Utskottets förslag

45 kap.

15 §

Till huvudförhandlingen skall åklagaren kallas. Biträder målsäganden åtalet eller för han eljest talan jämte åklagaren eller skall han höras i anledning av åklagarens talan, skall ock målsäganden kallas. Skall målsäganden infinna sig personligen, förelägge rätten honom vite.

Den tilltalade skall kallas till huvudförhandlingen i stämningen eller genom särskild kallelse. *Skall han infinna sig personligen*, förelägge rätten honom vite. Förkommer anledning, att den tilltalade ej skulle iakttaga sådant föreläggande, må förordnas att han skall hämtas till rätten. Meddelas ej föreläggande eller förordnande som sagts nu skall den tilltalade erinras om att målet må avgöras utan hinder av hans utevaro. Om inställande av tilltalad, som är anhållen eller häktad, förordne rätten.

Den tilltalade skall kallas till huvudförhandlingen i stämningen eller genom särskild kallelse. *Erfordras att han inställer sig personligen eller att han eljest kommer tillstädes*, förelägge rätten honom vite. Förkommer anledning, att den tilltalade ej skulle iakttaga sådant föreläggande, må förordnas att han skall hämtas till rätten. Meddelas ej föreläggande eller förordnande som nu sagts, skall den tilltalade erinras om att målet kan komma att avgöras utan hinder av hans utevaro. Om inställande av tilltalad, som är anhållen eller häktad, förordne rätten.

Om kallande av vittne och sakkunnig gälle vad i 36 och 40 kap. är stadgat.

7. att riksdagen beträffande *bevisföreläggande* antar 45 kap. 16 § i det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken med den ändringen att lagrummet erhåller följande såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse:

Regeringens förslag

Utskottets förslag

45 kap.

16 §

Stämning, som utfärdas av åklagare, skall innehålla vad i 4 § stadgas om stämningsansökan och vara undertecknad av åklagaren.

I stämningen skall åklagaren tillika förelägga den tilltalade att inom viss, av åklagaren bestämd tid muntligen eller skriftligen hos rätten uppgiva de bevis han vill åberopa vid huvudförhandlingen och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. Detta gäller dock ej, om åklagaren på grund av den tilltalades erkännande eller annan omständighet finner uppenbart, att

I stämningen skall åklagaren tillika förelägga den tilltalade att inom viss, av åklagaren bestämd tid muntligen eller skriftligen hos rätten uppgiva de bevis han vill åberopa vid huvudförhandlingen och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. Detta gäller dock ej, om åklagaren på grund av den tilltalades erkännande eller annan omständighet finner uppenbart, att

Regeringens förslag

bevis ej kommer att av den tilltalade uppgivas och att ej heller annan förberedande åtgärd erfordras.

Då mål av åklagare utsättes till huvudförhandling, åligge honom att iakttaga de föreskrifter om tiden för huvudförhandling, som meddelats av rätten; åklagaren äge ombesörja kallelser och förelägganden, som avses i 15 §.

Stämningen skall med därvid fogade handlingar delgivas den tilltalade. Sedan stämningen delgivits, skall den med bevis därom omedelbart tillställas rätten.

8. att riksdagen beträffande *utvidgning av strafföreläggandeinstitutet* antar 48 kap. 4 § i det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken med den ändringen att lagrummet erhåller följande såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse:

Regeringens förslag

Strafföreläggande får utfärdas då för brottet stadgas

a) böter, dock ej normerade böter,

b) böter eller fängelse i högst sex månader

samt brottet ensamt eller jämte annat sådant brott som gemensamt straff finnes förskylla högst sextio dagsböter.

Regeringen äger förordna, att strafföreläggande får utfärdas även beträffande brott, för vilket stadgas dagsböter eller fängelse i högst två år men vilket i övrigt är sådant som anges i första stycket.

Utskottets förslag

bevis ej kommer att av den tilltalade uppgivas. Om det är lämpligt, må åklagaren i stämningen kalla den tilltalade till huvudförhandling.

Utskottets förslag

48 kap.

4 §

Strafföreläggande får utfärdas beträffande brott, för vilket ej stadgas svårare straff än böter, dock ej normerade böter, och beträffande brott, för vilket stadgas dagsböter eller fängelse i högst sex månader. Skola dagsböter följa å brottet, får dock strafföreläggande utfärdas endast när brottet ensamt eller jämte annat sådant brott som nu nämnts finnes förskylla högst sextio dagsböter.

9. att riksdagen beträffande *strafföreläggande* — *väckande av åtal* dels avslår det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken såvitt avser ny lydelse av 48 kap. 12 §, dels beslutar att härav betingade ändringar vidtas i ingressen till lagförslaget;
10. att riksdagen antar det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken i den mån det icke omfattas av utskottets hemställan ovan;

11. att riksdagen för nu ifrågavarande ändringar i rättegångsbalken antar en *ikraftträdandebestämmelse* av följande såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse:

Regeringens förslag

Denna lag träder i kraft den
1 januari 1977.

Utskottets förslag

Denna lag träder i kraft den
1 juli 1977.

12. att riksdagen beträffande *blodprovskostnad* antar det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1946: 864) om återgäldande av kostnad för blodundersökning i brottmål med den ändringen att lagen erhåller följande såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse:

Regeringens förslag

I fråga om skyldighet att till statsverket återgälda kostnad för tagande av blodprov å den som misstänkes för brott samt undersökning av sådant blodprov skall vad i 31 kap. rättegångsbalken är stadgat om kostnad, som enligt rättens beslut utgått av allmänna medel, äga motsvarande tillämpning. *Detta gäller även om fråga om ansvar för brottet har upptagits av åklagare genom strafföreläggande.*

Utskottets förslag

I fråga om skyldighet att till statsverket återgälda kostnad för tagande av blodprov å den som misstänkes för brott samt undersökning av sådant blodprov skall vad i 31 kap. rättegångsbalken är stadgat om kostnad, som enligt rättens beslut utgått av allmänna medel, äga motsvarande tillämpning. *Upptages fråga om ansvar för brottet genom strafföreläggande, skall i fråga om sådan skyldighet därjämte bestämmelserna i 48 kap. rättegångsbalken om särskild rättsverkan gälla i tillämpliga delar.*

Vad nu stadgats gälle ej blodprov, erforderligt för läkarundersökning, som någon enligt lag eller författning är skyldig att undergå.

Denna lag träder i kraft den
1 januari 1977.

Denna lag träder i kraft den
1 juli 1977.

Stockholm den 9 december 1976

På justitiekammarens vägnar
ASTRID KRISTENSSON

Närvarande: fru Kristensson (m), fröken Mattson (s), herrar Polstam (c), Jönsson i Malmö (s), Johansson i Växjö (c), Nygren (s), fru Bergander (s), herr Raneskog (c), fru Andersson i Kumla (s), herrar Winberg (m), Pettersson i Helsingborg (s), Lidbom (s), fru André (c), fru Johnsson (c) och fru André (fp).

Reservationer

1. vid 3 i utskottets hemställan

av fröken Mattson (s), herrar Jönsson i Malmö (s), Nygren (s), fru Bergander (s), fru Andersson i Kumla (s), herr Pettersson i Helsingborg (s) och herr Lidbom (s), som anser

dels att den del av utskottets yttrande, som börjar på s. 10 med "Enligt utskottets" och slutar på s. 11 med "s. k. automatbedrägeri", bort ha följande lydelse:

Med hänsyn till vad som redovisats i propositionen rörande den hitillsvarande tillämpningen av snyltningsbestämmelsen och till önskemålet att rättsväsendets resurser ej i alltför hög grad tas i anspråk för beivrande av mindre lagöverträdelser bör man enligt utskottets mening välja den typ av åtalsprövningsregel som förordnats i propositionen. Utskottet tillstyrker därför propositionen i denna del. Samtidigt vill utskottet understryka vikten av insatser i den brottsförebyggande verksamheten på detta område. Härvid bör som departementschefen uttalar (s. 162) brottsförebyggande rådet kunna spela en viktig roll.

dels att utskottets hemställan under 3 bort ha följande lydelse:

3. att riksdagen beträffande *åtalsprövningsregel* antar 9 kap. 12 § i det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i brottsbalken.

2. vid 4 i utskottets hemställan

av fröken Mattson (s), herrar Jönsson i Malmö (s), Nygren (s), fru Bergander (s), fru Andersson i Kumla (s), herr Pettersson i Helsingborg (s) och herr Lidbom (s), som — under förutsättning av bifall till reservationen nr 1 — anser att den del av utskottets yttrande på s. 13, som börjar med "En annan" och slutar med "dessa förfaranden", bort ha följande lydelse:

En annan konsekvens av utskottets ställningstagande är att den ovan förordade åtalsprövningsregeln blir tillämplig också på nu ifrågavarande förfaranden. Något hinder häremot föreligger inte enligt utskottets mening. Utskottet vill dock understryka vad departementschefen (s. 164) uttalar beträffande det straffvärda i dessa beteenden. Åtalsmöjligheten bör därför i dessa fall användas med mindre restriktivitet än vad som eljest har förutsatts i propositionen.

Bilaga

LAGRÅDET

Utdrag
PROTOKOLL
vid sammanträde
1976-10-28

Närvarande: justitierådet Hult, regeringsrådet Simonsson, justitierådet Mannerfelt, justitierådet Welamson.

Enligt lagrådet tillhandakommet utdrag av protokoll 1975/76: 30 vid sammanträde den 1 juni 1976 med riksdagens justitieutskott har utskottet beslutat inhämta lagrådets yttrande över propositionen 1975/76: 148 med förslag till enklare former för beivrande av mindre lagöverträdelser.

Ärendet har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Nils-Olof Berggren.

Lagrådet avger följande yttrande:

1. Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

8 kap.

8 a §

Lagrådet föreslår nedan under 9 kap. 2 och 12 §§, att gällande bestämmelse i 2 § andra stycket första meningen bibehålls, ehuru med viss omredigering. Godtas detta förslag, minskas i hög grad behovet att nu införa en särskild bestämmelse om automatmissbruk. Sådant förfarande skulle med lagrådets förslag komma att i samma utsträckning som för närvarande falla under snyltningsbestämmelsen, låt vara med en lindrigare straffskala, om man, såsom lagrådet, godtar förslaget i propositionen att det ej längre skall kunna dömas för bedrägeri jämlikt den bestämmelsen.

Även om nuvarande reglering beträffande snyltningsbrotten i princip bibehålls, behöver detta inte utesluta att det införs en specialbestämmelse om automatmissbruk. Viss tvekan om det lämpliga härutinnan kan man hysa av det skälet att den nu föreslagna bestämmelsen och de överväganden som legat till grund för densamma är så snävt inriktade, nämligen bara på automatapparater som tillhandahåller varor, tjänster eller nyttigheter i övrigt. Att föredra hade varit att en ny lagstiftning på ifrågavarande område kunnat grundas på en systematisk genomgång och en samlad bedömning av olika missbruksformer, när det gäller skilda maskinella hjälpmedel; en dylik genomgång och bedömning är tydligen att emotse. (Se prop. s. 165; jfr vissa remiss-

yttranden s. 74.) Lagrådet vill dock inte motsätta sig att i avbidan på kommande utredningsresultat en reglering av föreslagen typ införs.

Den föreslagna bestämmelsen tar sikte bara på begagnande av automatapparat. Därmed förstås enligt motiven (s. 180) att apparatens mekanism *sätts i funktion*, varigenom dess innehåll eller tjänster tas i anspråk. Utanför bestämmelsen skulle alltså av motiven att döma lämnas det fallet, att apparaten visserligen sätts i funktion med lovliga medel men *därefter* manipuleras, så att den presterar mer än kunden har betalat för eller den eljest fungerar oriktigt. Praxis erbjuder exempel på att s. k. enarmade banditer, efter igångsättning på föreskrivet sätt, har manipulerats med olovliga hjälpmedel, så att de har gett stora vinster. Paragrafens avfattning föranleder emellertid inte, att förfaranden av detta och liknande slag måste anses falla utanför bestämmelsens tillämpningsområde. Lagrådet vill förorda den tolkningen av paragrafen, att den skall anses omfatta även sådana förfaranden.

Brotsbeskrivningen i 8 a § innefattar bl. a. att någon begagnar en apparat genom att använda falska sedlar eller mynt. Nu är det emellertid i 14 kap. 9 § redan straffbelagt att utprångla eller eljest göra bruk av falsk sedel eller falskt mynt. Straffsatsen härför är enligt samma kapitel 6 § strängare än den nu föreslagna bestämmelsens. I tillämpningen uppkommer därför vissa konkurrensproblem i det sammanhanget (se härom t. ex. Beckman m. fl., Brotsbalken I, 4:e uppl. 1974, s. 375—377 och samma arbete II, 3:e uppl. 1973, s. 92).

9 kap.

2 och 12 §§

Lagrrådet kan i sak ansluta sig till propositionens grundtanke att lagföringsinsatserna bör begränsas när det gäller snyltningsbrott.

Före det nu ifrågavarande förslaget beträffande ändringar i BrB hade 1968 års brottmålsutredning lagt fram ett förslag (SOU 1971: 10) som syftade till att åstadkomma lagföringsbegränsningar i fråga om butikssnatterier. Utredningen tänkte sig därvid att uppnå det syftet bl. a. genom en regel om särskild åtalsprövning. Förslaget i den delen vann dock inte gehör.

Mot den angivna bakgrunden är det naturligt om utredningen, när den senare behandlade snyltningsbrotten, antog att särskild åtalsprövning såsom metod att uppnå lagföringsbegränsning beträffande snyltningsbrotten skulle röna samma öde som dess äldre förslag om åtalsprövning beträffande butikssnatterierna. Det är knappast för djärvt att antaga, att detta utgjort den huvudsakliga förklaringen både till att utredningen i stället huvudsakligen sökte sig fram på vägen att föreslå begränsningar av det kriminaliserade området, såvitt nu är i fråga, och till att även remissinstanserna (med två undantag, se prop. s. 64 och 65)

avstod från att aktualisera frågan om särskild åtalsprövning för snyltningens brottsdel. I det föreliggande ärendet har alltså före departementsbehandlingen inte förekommit någon närmare diskussion beträffande lämpligheten av särskild åtalsprövning vid snyltningens brotten eller beträffande frågan, om införande av dylik prövning kan göra det obehövt att begränsa snyltningsbestämmelsens räckvidd.

Under departementsbehandlingen av förevarande lagstiftningsfråga har emellertid intagits ståndpunkten att som ett av medlen att begränsa lagföringsinsatserna på snyltningens brottsområde skall användas särskild åtalsprövning.

Lagrådet vill fästa uppmärksamheten på att den intagna ståndpunkten i och för sig träffas av en invändning, som föredragande departementschefen i propositionen anför mot att vidga området för rapporteftergift. Denna avser, att det från principiell synpunkt vore en mindre tillfredsställande ordning om därigenom bestämmelserna om snyltningens brotten inte skulle tillämpas enligt sin ordalydelse (prop. s. 160 näst sista stycket). Vad som sålunda sägs vara otillfredsställande är just det som är kärnan också i sådan särskild åtalsprövning, som anknyts till viss brottsyp, och alltså även i propositionens lösning i 12 § andra stycket.

Såtilvida kan lagrådet finna fog för nyss berörd invändning som det är mer tillfredsställande att på straffrättslig väg kunna åstadkomma önskad "avkriminalisering" än att nå motsvarande lagföringsbegränsning på åtalsprövningens väg. Men förutsättningen är då ofrånkomligen, att man i straffbudet kan föra in klart begränsande och rationellt betingade rekvisit, som krymper straffbudets tillämpningsområde i önskvärd omfattning. Kan detta ej uppnås, bör åtalsprövningens väg kunna godtagas, när starka skäl talar för begränsningar av insatserna från rättsvårdens organ för att bekämpa vissa gärningstyper. Som kommer att framgå av det följande föreligger enligt lagrådets mening en sådan situation i detta ärende.

Nu har i propositionen valts metoden att söka få till stånd önskade begränsningar genom en kombination av straffrättslig och processrättslig ändring. Eftersom den processrättsliga vägen ändå har ansetts böra anlitas, finns det anledning att begrunda, hur långt den bär i fråga om de allmänna mål som propositionen uppställer.

Den i propositionen valda typen av åtalsprövningsregel hör till de starkast lagföringsbegränsande i BrB:s uppsättning av dylika regler (jfr här om SOU 1976: 47 s. 76). Det må erinras om att, när utredningen för snatteribrottens vidkommande (SOU 1971: 10 s. 134) övervägde val av åtalsprövningsregel, man förkastade denna regeltyp, enär den ansågs ha alltför restriktivt innehåll; det antogs att med en sådan regel antalet åtal/strafförelägganden skulle begränsas till ett litet fåtal i jämförelse med vad som dittills förekommit.

Om det nu väljs en åtalsprövningsregel med denna starkt begränsande

effekt — något som lagrådet kan godtaga — uppkommer frågan, huruvida det verkligen föreligger något behov av att dessutom i lagföringsbegränsande syfte inskränka räckvidden av bestämmelsen i 2 § andra stycket första meningen. Lagrådet finner mot bakgrunden av det nyss anförda, att man har stark anledning att betvivla detta. Redan häri ligger ett skäl att avstå från ingrepp i nämnda bestämmelse.

Härtill kommer att, för det fall att en begränsning av bestämmelsen ändå tas under övervägande, man har att beakta åtminstone två komplikationer.

Den första komplikationen avser följderna av att den föreslagna bestämmelsen i 2 § andra stycket är utpräglat kasuistisk. Den för tankarna till äldres tiders lagstiftningsteknik och de svårigheter som den medförde i rättstillämpningen. Det är också uppenbart, att en bestämmelse av föreslaget innehåll i praktiken skulle leda både till tillämpningssvårigheter och till irrationella resultat när det gäller en del gärningstyper. Lagrådet finner det inte motiverat att närmare exemplifiera detta. Det må vara tillräckligt att nämna följande.

Det är svårt att finna en hållbar förklaring till att regeln, som föreslås i avseende på hotell- och pensionatsrum, inte skulle omfatta också t. ex. icke yrkesmässig rumsuthyrning av enskilda lägenhetsinnehavare. I många orter sker för övrigt sådan rumsförmedling centralt och utgör ett typiskt komplement till hotell- och pensionsverksamheten, avsett att stå till förfogande när hotell och pensionat är fullbelagda. Begränsningen till "rum" (utan komplettering med uttryck såsom "eller annat dylikt") väcker också viss tvekan. Det är åtskilliga andra utrymmen som upplåts på sätt som är besläktat med hotellrumsuthyrning. Lagrådet tänker därvid på tillfällig uthyrning av sådana objekt som parkeringsplatser utomhus eller i parkeringshus, båtplatser i hamnar, campingplatser samt tennis- och andra sportbanor. Det kan från skilda synpunkter ifrågasättas, om det är önskvärt eller ens praktiskt genomförbart att i sådana och likartade fall generellt genomdriva ett system med förskottsbetalning.

En annan fråga som kan ställas är, om det är rationellt att bland alla de fall där någon förevisning mot avgift förekommer ge föreställningar en särposition. Bestämmelsen kommer att omfatta exempelvis s. k. plankning in på Skansen, när där försiggår en föreställning som plankaren vill se, men utanför bestämmelsen synes dennes åtgöranden falla, om han bara vill titta på djuren.

Den andra antydda komplikationen är följande. De förfaranden som enligt förslaget faller utanför 2 § andra stycket förs därmed inte bort från de brottsutredande myndigheternas verksamhetsfält. Förfarandena måste nämligen underkastas prövningen huruvida de i stället faller under de rekvisit som gäller enligt samma paragrafs första stycke. Förundersökningsverksamheten måste alltså, jämfört med vad som nu gäller,

vidgas till att ta sikte även på den ofta besvärliga bevisfrågan, huruvida vilseledande föreligger och är subjektivt täckt. Beträffande nu avsedda förfaranden återförs alltså regleringen i princip till vad som gällde före 1942 års reform (jfr härom prop. s. 15), och man uppoffrar beträffande dem det mesta av vad den reformen har medfört. Och eftersom förfarandena måste utredas och bedömas i ljuset av 2 § första stycket, får åklagaren inte någon åtalsprövningsregel att falla tillbaka på (jfr förslaget i 12 § andra stycket).

Det må vara att svårigheterna att få fram tillräcklig bevisning i frågan, huruvida vilseledande ägt rum och varit subjektivt täckt, torde leda till färre åtal eller strafförelägganden beträffande ifrågavarande gärningar och att såtillvida en slutlig lagföringsbegränsning uppnås. Men det sker till priset av förslagets nyss redovisade effekt beträffande nytillkommande utredningsteman i förundersökningsarbetet. Det måste betecknas som tveksamt, om den föreslagna straffrättsliga ändringen verkligen medför några viktigare processekonomiska fördelar. Klart är i vart fall att större sådana fördelar står att vinna, om den föreslagna särskilda åtalsprövningen får gälla alla sådana snyltningsförfaranden som nu omfattas av 2 § andra stycket första meningen. Därmed skulle över hela fältet öppnas möjlighet att i mindre allvarliga fall avskriva saken utan någon närmare utredning. — Till undvikande av att sista stycket i propositionens avsnitt 6.2.2 (s. 164) blir missförstått må framhållas, att det endast är åklagare som med stöd av regler om särskild åtalsprövning kan fatta beslut, ledande till att förundersökning nedläggs eller ej inleds. Polismyndighet som finner att dylik regel bör läggas till grund för avskrivning har alltså att anmäla saken till vederbörande åklagare.

Mot bakgrunden av det anförda vill lagrådet dels tillstyrka propositionens förslag till ändring av 12 §, dels avstyrka det ändringsförslag som avser 2 § andra stycket första meningen. Mot förslaget att upphäva sistnämnda styckes andra mening har lagrådet inte någon erinran.

Har ett vilseledande ägt rum är brottet, som framgår av det föregående, principiellt sett bedrägeri. Enligt propositionen (s. 181) skall ett snyltningsbrott, om vilseledande föreligger, betecknas som bedrägeri, om det inte avser ringa värde. Detta överensstämmer med vad som nu gäller enligt 2 § andra stycket. Enligt detta lagrum skall nämligen under övriga där angivna förutsättningar dömas för bedrägeri, om brottet ej är att anse som ringa. I motsats till vad som sålunda gäller nu skall enligt propositionen, om vilseledande ej föreligger, ansvar för bedrägeri ej kunna ådömas ens om snyltningsbrottet avsett betydande värde (prop. s. 163). Den avsedda effekten markeras i den föreslagna lagtexten endast genom att snyltaren skall dömas för bedrägligt beteende, ”om ej gärningen föranleder ansvar enligt 1 eller 3 §”.

Lagrådet finner att bärande skäl anförts för den i propositionen föreslagna gränsdragningen mellan bedrägligt beteende enligt 2 § andra stycket och bedrägeri och grovt bedrägeri enligt 1 och 3 §§. Det angivna syftet bör dock enligt lagrådet markeras i lagtexten klarare än som skett i propositionsförslaget.

Lagrådet föreslår, att 2 § andra stycket med hänsyn till det sagda och med viss redaktionell jämkning erhåller följande lydelse:

”Begagnar sig någon av husrum, förtäring, transport, tillträde till föreställning eller annat dylikt, som tillhandahålles under förutsättning av kontant betalning, och gör han ej rätt för sig, dömes, vare sig han vilseleder någon eller ej, för bedrägligt beteende. Detta gäller dock icke, om gärningen avser värde, som ej är ringa, och om den i övrigt är sådan som sägs i 1 §.”

Med hänsyn till att i fortsättningen skall kunna dömas till ansvar för bedrägeri endast enligt 1 §, bör i 3 § uttrycket ”brott som förut i detta kapitel är sagt” utbytas mot ”brott som i 1 § sägs”.

2. Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

45 kap.

15 §

Lagrådet delar uppfattningen, att tilltalad inte alltid skall behöva kallas till huvudförhandlingen vid vite. Också för vissa fall, där personlig inställelse ej synes nödvändig, måste det emellertid kunna framstå som väsentligt, att den tilltalade blir på något sätt företrädd. Det synes lagrådet mindre välbetänkt att eliminera varje möjlighet till vitesföreläggande för sådana fall. Med hänsyn härtill föreslår lagrådet, att paragrafens andra stycke — med viss redaktionell jämkning i övrigt — får följande lydelse:

”Den tilltalade skall kallas till huvudförhandlingen i stämningen eller genom särskild kallelse. Erfordras att han inställer sig personligen eller att han eljest kommer tillstådes, föreläggas rätten honom vite. Förekommer anledning, att den tilltalade ej skulle iakttaga sådant föreläggande, må förordnas att han skall hämtas till rätten. Meddelas ej föreläggande eller förordnande som nu sagts, skall den tilltalade erinras om att målet kan komma att avgöras utan hinder av hans utevaro. Om inställande av tilltalad, som är anhållen eller häktad, förordnas rätten.”

16 §

Enligt gällande lydelse av förevarande paragraf utgör det förhållandet, att ”ej heller annan förberedande åtgärd erfordras” en förutsättning för omedelbar kallelse till huvudförhandling. I den föreslagna lydelsen har emellertid nämnda förhållande kommit att framstå som för-

utsättning för något, varmed det inte har sakligt samband, nämligen att bevisföreläggande kan underlåtas. Orden "och att ej heller annan förberedande åtgärd erfordras" bör utgå. För att klargöra att åklagaren, innan han tar in kallelse i stämningen, bör beakta behovet av förberedande åtgärder och andra lämplighetssynpunkter, bör en kompletterande föreskrift fogas till andra stycket.

Med hänsyn till det anförda föreslår lagrådet, att paragrafens andra stycke får följande lydelse:

"I stämningen skall åklagaren tillika förelägga den tilltalade att inom viss, av åklagaren bestämd tid muntligen eller skriftligen hos rätten uppgiva de bevis han vill åberopa vid huvudförhandlingen och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. Detta gäller dock ej, om åklagaren på grund av den tilltalades erkännande eller annan omständighet finner uppenbart, att bevis ej kommer att av den tilltalade uppgivas. Om det är lämpligt, må åklagaren i stämningen kalla den tilltalade till huvudförhandling."

48 kap.

4 §

Första stycket

Första stycket i förevarande paragraf innebär, att strafföreläggande får tillämpas beträffande två grupper av brott, nämligen dels brott för vilka stadgas böter, dock ej normerade böter, dels brott för vilka stadgas böter eller fängelse i högst sex månader. Den första gruppen omfattar efter orden alla brott, där böter — med undantag för normerade böter — ingår i straffskalan. Vad som åsyftas är emellertid brott för vilka stadgas enbart böter. För att denna begränsning klart skall framgå synes lämpligt att bibehålla den nuvarande lagtextens uttryck "brott, för vilket ej stadgas svårare straff än böter" med tillägget "dock ej normerade böter". Den andra gruppen torde kunna anges gälla brott för vilka stadgas dagsböter eller fängelse i högst sex månader. Ej heller denna grupp synes nämligen vara avsedd att omfatta brott, vars straffskala innehåller normerade böter, och det torde inte förekomma, att andra penningböter och fängelse ingår i samma straffskala.

För att strafföreläggande skall få utfärdas förutsätter paragrafens första stycke ytterligare, att brottet ensamt eller jämte annat där avsett brott som gemensamt straff "finnes förskylla högst sextio dagsböter". Såsom förslaget har utformats gäller denna förutsättning vare sig penningböter eller dagsböter skall ifrågakomma. I den mån den eller de tillämpliga straffskalorna inte föreskriver lägre maximistraff, får andra penningböter än normerade böter ådömas med högst 500 kronor för ett brott och 1 000 kronor för två eller flera brott gemensamt; böter som

gemensamt straff för flera brott ådöms dock i dagsböter, om sådana är stadgade för något av brotten (se 25 kap. 1 och 5 §§ BrB). Med den nu gällande lydelsen av förevarande paragrafs första stycke föreligger inte något hinder mot att utfärda straffföreläggande för brott, som finnes förskylla penningböter upp till maximum 500 kronor eller vid flera brott 1 000 kronor. Den remitterade propositionen innehåller inte heller någon antydning om att ändring skulle vara åsyftad härvidlag.

Den angivna innebörden av lagrummets nuvarande första stycke framgår därav, att endast "om dagsböter stadgas" tillämpningen av straffföreläggande har begränsats med hänsyn till storleken av det bötesstraff som brottet eller brotten förskyller. Bakom den i propositionen föreslagna lydelsen ligger måhända tanken, att dagsbotsstraff generellt sett är att anse som en svårare påföljd än böter omedelbart i pengar. I gällande lag görs emellertid inte någon sådan gradering av förhållandet mellan dagsböter och penningböter (jfr Beckman m. fl., Brottsbalken I, 4:e uppl. 1974, s. 45). Lagrådet vill därför förordna, att lagrummet i aktuellt hänseende ges en avfattning som är likartad med den nuvarande.

På grund av det anförda föreslår lagrådet, att paragrafens första stycke — med i övrigt vissa redaktionella jämkningar — ges följande lydelse:

"Straffföreläggande får utfärdas beträffande brott, för vilket ej stadgas svårare straff än böter, dock ej normerade böter, och beträffande brott, för vilket stadgas dagsböter eller fängelse i högst sex månader. Skola dagsböter följa å brottet, får dock straffföreläggande utfärdas endast när brottet ensamt eller jämte annat sådant brott som nu nämnts finnes förskylla högst sextio dagsböter."

Andra stycket

Enligt den föreslagna paragrafens andra stycke skall regeringen äga förordna, att straffföreläggande får utfärdas även beträffande brott, för vilket stadgas dagsböter eller fängelse i högst två år. Av denna föreskrift, sammanställd med paragrafens första stycke, framgår att de brott som kan avses med ett regeringens förordnande är sådana, för vilka stadgas, förutom dagsböter, fängelse i mer än sex månader men högst två år.

I andra stycket har använts samma metod som förekom när man genom 1968 års ändringar i 48 kap. öppnade möjlighet att använda straffföreläggande beträffande brott i vilkas straffskala ingick, förutom dagsböter, fängelse i högst sex månader. Fråga uppkommer emellertid, om det är förenligt med den nya regeringsformen (RF) att också nu använda denna lagstiftningsmetod.

Andra stycket är språkligt utformat som ett riksdagens bemyndigande för regeringen att meddela förordnande om en vidsträcktare användning

av strafföreläggande än vad som följer av första stycket. Formuleringsmässigt sett framstår bestämmelsen otvivelaktigt som en delegationsföreskrift.

Vad som skulle ske om regeringen meddelade förordnande enligt andra stycket vore, att domstolarnas rättskipningsområde begränsades genom att vissa ytterligare måltyper skulle kunna handläggas inom strafföreläggandets ram. Emellertid krävs enligt 11 kap. 4 § RF lagform, när det gäller föreskrifter om domstolarnas rättskipningsuppgifter och rättegången, och därvid åsyftas uppenbarligen även begränsande föreskrifter. Något stöd för riksdagen att delegera normgivningskompetensen på detta område erbjuder RF icke. Uppfattas det andra stycket som en delegationsföreskrift, måste det därför anses oförenligt med RF.

Att en lagföreskrift blivit utformad såsom ett bemyndigande för regeringen att meddela ytterligare föreskrifter behöver emellertid inte i sak innebära, att delegering äger rum. Samma utformning kan nämligen användas även när man i lag av ett eller annat skäl vill markera, att regeringen redan enligt RF äger sådan befogenhet (jfr Håkan Strömberg, Förvaltningsrättslig Tidskrift 1976 s. 66—68). En anledning att i lag inskriva sådana "skenbara bemyndiganden" kan vara, att riksdagen med stöd av 8 kap. 14 § RF vill begränsa regeringens av RF följande befogenheter, t. ex. så att någon regeringens delegering enligt 8 kap. 13 § tredje stycket ej skall få äga rum.

De fall, vari redan av RF följer att regeringen har normgivningskompetens, avser dels föreskrifter som gäller verkställighet av lag (8 kap. 13 § första stycket 1), dels föreskrifter som faller under regeringens s. k. restkompetens (samma stycke 2). Fråga är då huruvida sådana föreskrifter, som det enligt förslaget skulle tillkomma regeringen att utfärda, kan hänföras till någondera av dessa grupper.

Gränserna för vad som skall vara hänförligt till verkställighetsföreskrifter är vaga. Under förarbetena uttalades därom bl. a. följande (prop. 1973: 90 s. 211): "I viss utsträckning torde det emellertid vara ofrånkomligt att tillåta, att regeringen med stöd av sin behörighet att besluta verkställighetsföreskrifter i materiellt hänseende 'fyller ut' en lag, även om lagen i och för sig skulle befinna sig inom det obligatoriska lagområdet. En förutsättning för att regeringen skall få göra detta måste emellertid vara, att den lagbestämmelse som skall kompletteras är så detaljerad att regleringen inte tillförs något väsentligt nytt genom den av regeringen beslutade föreskriften."

Det nu föreslagna andra stycket ger regeringen en "blank" fullmakt att göra strafföreläggande möjligt vid brottstyper inom det avsedda straffskälområdet och att därmed begränsa domstolarnas rättskipningsuppgifter. Nämda område rymmer — såväl i brottsbalken som inom specialstraffrätten — ett stort antal brottstyper, av vilka många sinsemellan är högst olikartade. Mot denna bakgrund måste vad rege-

ringen kan komma att föreskriva med stöd av andra stycket anses tillföra "regleringen" något väsentligt nytt. I själva verket synes med fog kunna hävdas, att den egentliga regleringen kommer att ske först genom regeringens föreskrifter. Vid sådant förhållande kan dessa ej betraktas som verkställighetsföreskrifter i RF:s mening.

Vad härefter angår regeringens restkompetens är till en början att uppmärksamma, att strafföreläggandeinstitutet inte faller under 11 kap. 4 § RF och där uppställt krav på lagform beträffande bl. a. föreskrifter om "rättegången". Detta stadgandes placering och under förarbetena gjorda uttalanden visar nämligen, att stadgandet avser bara rättegång vid domstol. Från RF:s synpunkt lärers alltså ordningen med strafföreläggande, ehuru reglerad i rättegångsbalken, få betraktas som ett förvaltningsförfarande (jfr SOU 1972: 15 s. 191; se även 2 § 4 förvaltningslagen 1971: 290). Befogenheten att meddela bestämmelser om förvaltningsförfarandet hör till regeringens restkompetens (se prop. 1973: 90 s. 210).

Den ändring som förslaget syftar till innebär emellertid som nämnts, att en begränsning sker i avseende på domstolarnas rättskipningsuppgifter. Vissa mål kommer ju genom ändringen att bli handlagda i annan ordning. Det kan visserligen sägas, att ändringen formellt inte berör domstolarna och att deras rättskipningsuppgift i brottmål förblir oförändrad, om den definieras såsom åliggande att pröva väckta åtal. Ett mera realistiskt sätt att karakterisera den föreslagna lagregleringens innebörd är emellertid att säga, att man beträffande ett visst brottsområde inför möjlighet att tillgripa ett förvaltningsförfarande i form av strafföreläggande såsom ett alternativ till det hittills exklusivt gällande domstolsförfarandet.

Till den del förslaget i enlighet med det anförda går ut på en begränsning av domstolarnas hittillsvarande uppgifter krävs i följd av 11 kap. 4 § RF lagform. Enligt sakens natur torde lagformen då också iakttagas beträffande fastsläendet av vad som kan träda i stället, nämligen möjligheten att utnyttja strafföreläggande. Det kan göras gällande, att RF ej gör det nödvändigt att driva kravet på lagform längre än så. Effekten av en lagändring med nu angivet innehåll kan nämligen påstås bli, att det i princip blir fritt fram för att genom ett förvaltningsförfarande beivra brott av ifrågavarande slag. Eftersom förvaltningsförfarandet ligger inom regeringens kompetensområde, skulle konsekvensen då bli att regeringen genom ändringen skulle få befogenhet att ge närmare riktlinjer för förfarandets användning i åsyftade fall.

I ett resonemang av nu angiven innebörd kan man möjligen anse sig finna stöd för att förslaget uppfyller RF:s krav på lagform i de delar där sådan krävs, medan vad som avses falla under regeringens föreslagna befogenhet skulle vara endast sådant som omfattas av restkompetensen. Emellertid ligger detta resonemang fjärran från realiteterna i det

föreliggande förslaget. Dettas innebörd är ju alls inte att — såsom det förda resonemanget förutsätter — hela det brottsområde som faller inom den yttersta gränsen för andra stycket skulle i princip anses öppnat för strafföreläggandeförfarande med behörighet för regeringen att inom denna vida ram ge närmare förfarandeföreskrifter i kraft av restkompetensen. Vad förslaget går ut på är fastmer att under strafföreläggandeområdet skall föras in bara en relativt sett mycket begränsad grupp brotstyper, vilka vid regeringens urvalsprocess befinnes lämpliga för strafföreläggandeformen.

Det senast anförda leder enligt lagrådets mening till den slutsatsen, att den föreslagna befogenheten för regeringen inte kan grundas på restkompetensen utan att fråga i själva verket är om en sådan delegationsföreskrift, som lagrådet enligt det föregående har funnit inte vara förenlig med RF.

För att på grundlagsenligt sätt få till stånd sådan vidgning av strafföreläggandets tillämpningsområde, som andra stycket syftar till, synes två lösningar vara tänkbara. En är, att riksdagen själv genom lag gör urvalet av brotstyper på det aktuella området. En annan lösning är måhända, att den föreslagna lagtexten i andra stycket görs mera "detaljerad" (jfr citatet ovan) genom att däri anges urvalsprinciper, till vilka kan knytas befogenhet för regeringen att meddela närmare verkställighetsföreskrifter. I den remitterade propositionen har föredragande departementschefen något upphållit sig vid frågan om urvalet av de brotstyper som i första hand borde komma i fråga för en sådan vidare tillämpning av strafföreläggande som avses i andra stycket. Han har därvid anfört bl. a. (s. 175), att det borde ankomma på RÅ att ytterligare undersöka frågan, innan ställning tas till behovet av utvidgning, samt att detta dock borde ske först sedan man vunnit erfarenheter av strafföreläggandereformen i övrigt. Sådan ytterligare utredning bör enligt lagrådets mening avvaktas, innan valet sker mellan de båda nyss angivna lösningarna, särskilt som det här är fråga om ett stort antal heterogena brotstyper vari ingår även brott av allvarligt slag. En sådan ordning möjliggör också, att valet föregås av ett sedvanligt remissförfarande, där rättstillämpande myndigheter och andra sakkunniga instanser bereds tillfälle att yttra sig över ett mera preciserat förslag till utvidgning av strafföreläggandeinstitutet.

Av nu anförda skäl förordar lagrådet, att det föreslagna andra stycket i förevarande paragraf får utgå.

12 §

Beträffande de i denna paragraf föreslagna ändringarna uttalas i propositionen, att de bör kunna medföra avsevärda tidsvinster för åklagare och domstolar. Vari dessa tidsvinster skulle bestå utvecklas emellertid inte närmare.

Det är till en början klart, att det arbete för åklagaren som är förenat med själva den processinledande akten blir väsentligen detsamma vare sig denna utgörs av en stämningsansökan eller av en annan framställning. Enligt båda alternativen måste vidare förutsättas, att rätten granskar den processinledande akten för att tillse, att skäl till avvisning av åtalet ej föreligger. Mot bakgrunden härav synes det knappast kunna innebära någon beaktansvärd tidsvinst, att rätten enligt förslaget skulle besparas det rent formella bestyret att utfärda stämning.

Såsom framhålles i specialmotiveringen innebär den föreslagna regleringen, "att den misstänkte inte behöver delges stämning beträffande den gärning som omfattas av tidigare utfärdat strafföreläggande". Han skall emellertid "få del av" den framställning som skall ersätta stämningsansökan och stämning. Det finns anledning att något närmare granska innebörden och räckvidden av denna skillnad i delgivningshänseende.

I de allra flesta av de mål som här kommer i betraktande torde enligt gällande rätt stämning delges samtidigt med kallelse till huvudförhandling. För dessa fall kommer det — om den föreslagna ändringen av förevarande paragraf genomförs — att bli den framställning varigenom åtal väcks som i stället för stämning utställs till delgivning samtidigt med kallelse till huvudförhandling. Vid försök till delgivning av kallelse till huvudförhandling torde i praktiken oftast användas delgivningsformer vilka kan leda till sådan delgivning som är godtagbar även beträffande stämning i brottmål. I stor utsträckning torde också delgivningen ske på sådant sätt. Det blir då över huvud ingen nämnvärd skillnad gentemot förfarandet enligt gällande lag.

Den skillnad som förslaget medför från delgivningssynpunkt synes begränsad till två typer av fall, vilka inte kan antagas bli särskilt frekventa. Här åsyftas dels fall, där det blir aktuellt att låta den tilltalade få del av åtalet annorledes än i samband med kallelse till huvudförhandling, och dels fall, där kallelse till huvudförhandling delges på sätt som ej är godtagbart beträffande stämning i brottmål.

Särskilt efter genomförande av förslaget, att kallelse till huvudförhandling skall kunna utfärdas samtidigt med bevisföreläggande, synes det vara företrädesvis när det är av betydelse från preskriptionssynpunkt, som det kan ifrågakomma att låta den tilltalade få del av åtalet före kallelse till huvudförhandling. Därvid bör enligt propositionen åklagarens framställning formligen delges den tilltalade. Inte heller då innebär således förslaget, att en delgivningsomgång inbesparas. Eftersom det inte är stämning som skall delges, är emellertid 33 kap. 6 § RB efter orden ej tillämplig. Sådan delgivning av åtal som enligt 35 kap. 1 § BrB avbryter åtalspreskription skulle därmed för de i förevarande paragraf avsedda fallen enligt lagtexten kunna ske genom s. k. surrogatdelgivning eller genom kungörelsedelgivning. Också för den andra av de

båda nämnda typerna av fall synes förslaget innebörd vara väsentligen endast, att enligt lagtexten rätten kan nöja sig med kungörelsedelgivning eller surrogatdelgivning. Enligt gällande lag är det möjligt att döma en utebliven tilltalad i fall, där kallelsen delgivits honom endast på något av nämnda sätt, men det förutsätts då bl. a. att han fått del av åtalet i mera betryggande ordning. Lagrådet anser det inte från rätts-säkerhetssynpunkt tillfredsställande vare sig att åtalspreskription skall kunna avbrytas genom ett delgivningsförfarande, som ej uppfyller lagens krav på delgivning av stämning i brottmål, eller att ett brottmål av det slag som här avses skall kunna upptagas till prövning utan att åtalet delgivits den tilltalade på sätt som motsvarar nämnda krav.

Nu angivna betänkligheter skulle visserligen i och för sig kunna undanröjas genom en tolkning av 33 kap. 6 § RB, enligt vilken med stämning i brottmål jämställs sådan framställning som avses i förslaget till 48 kap. 12 §. Det vill emellertid förefalla som om med en sådan tolkning förslaget skulle bli praktiskt taget helt innehållslöst. Med hänsyn härtill, och helst som ej heller med den motsatta tolkningen några större processekonomiska fördelar synes stå att vinna genom förslaget, anser sig lagrådet inte kunna tillstyrka detta.

3. Förslaget till lag om ändring i lagen (1946: 864) om återgäldande av kostnad för blodundersökning i brottmål

Enligt 1946 års lag skall vad som föreskrivs i 31 kap. RB om kostnad, som enligt rättens beslut har utgått av allmänna medel, äga motsvarande tillämpning i fråga om skyldighet att till statsverket återgälda kostnad för tagande av blodprov på den som misstänks för brott samt undersökning av sådant blodprov. I propositionen uttalas, att 1946 års lag bör gälla också om ansvarsfrågan tas upp av åklagare genom strafföreläggande, och det föreslås, att till klargörande härav i lagen införs en regel om lagens tillämplighet i sådant fall. Lagrådet delar i princip den uppfattning som propositionen i denna del ger uttryck åt. Emellertid kan mot det föreslagna tillägget till lagen anmärkas, att vid avfattningen av detsamma inte synes ha beaktats att den reglering av skyldigheten att i brottmål återgälda rättegångskostnad, som inryms i 31 kap. RB, endast har avseende på rättens avgörande. Åläggande att återbetala blodprovs- och analyskostnader inncfattas ej heller i åklagarens beslutsrätt enligt 48 kap. RB.

Det bör vidare uppmärksammas att, om tillämpligheten av 1946 års lag utsträcks till att omfatta fall, där ansvarsfrågan upptages genom strafföreläggande, lagtexten bör utformas så, att därav framgår dels att också återbetalningsskyldigheten för den misstänkte skall föreläggas denne till godkännande och dels att föreläggandet i berörd del skall i fall av godkännande kunna utgöra exekutionstitel (jfr 48 kap. 2 och 3 §§ RB).

För att avhjälpa angivna brist i förslaget och i övrigt tillgodose nu anförda synpunkter förordar lagrådet, att i 1946 års lag — i stället för den i propositionen föreslagna regeln — intages en bestämmelse av följande lydelse: "Upptages fråga om ansvar för brottet genom strafföreläggande, skall i fråga om sådan skyldighet bestämmelserna i 48 kap. rättegångsbalken om särskild rättsverkan gälla i tillämpliga delar."

Tilläggas bör, att med den av lagrådet förordade konstruktionen det torde bli fullt klart att, om den misstänkte inte godtar föreläggandet till alla delar, möjligheten att få saken avgjord genom strafföreläggande förfaller (jfr 48 kap. 9 § RB).